

Sætningsadverbialer og dialogiske partiklærs topologi og skopus

Deth Theilgaard, Liisa

Published in:
Ny forskning i grammatik

Publication date:
2015

Document version
Også kaldet Forlagets PDF

Citation for published version (APA):
Deth Theilgaard, L. (2015). Sætningsadverbialer og dialogiske partiklærs topologi og skopus. *Ny forskning i grammatik*, 22, 255-269.

Ny forskning i grammatik

Stine Evald Bentsen

Per Durst-Andersen

Eva Skafte Jensen

Sune Sønderberg Mortensen

Peter Juul Nielsen

Udgivet af:
Dansk Sprognævn.

Med generøs støtte fra:
Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab, Københavns Universitet; Center for Sociolingvistiske Sprogforandringsstudier, Københavns Universitet; Institut for Engelsk, Germansk og Romansk, Københavns Universitet; Institut for Sprog og Kommunikation, Syddansk Universitet; Department of International Business Communication, Copenhagen Business School; Institut for Æstetik og Kommunikation, Aarhus Universitet og Lingvistkredsen i København.

© Forfatterne og Dansk Sprognævn, 2015

Redaktion: Stine Evald Bentsen, Per Durst-Andersen, Eva Skafte Jensen,
Sune Sønderberg Mortensen, Peter Juul Nielsen

Sats: SIDE-1, Anne Charlotte Mouret
Tryk: Print & Sign, Syddansk Universitet, Odense
Omslag: Ulla Poulsen Precht
ISBN: 978-87-89410-63-0
ISSN: 1902-1291

Ny Forskning i Grammatik giver læseren et indblik i den nyeste nationale sprogforskning inden for dansk og en lang række fremmedsprog. Artiklerne er skrevet på dansk og afspejler en teoretisk, metodisk og interessebaseret mangfoldighed. Publikationen er peer-reviewed og udkommer en gang årligt.

Hovedredaktør: Eva Skafte Jensen, esj@dsn.dk.

Dansk Sprognævn
Worsaaesvej 19, 4.
DK-1972 Frederiksberg C.

Indholdsfortegnelse

<i>Stine Evald Bentsen & Per Durst-Andersen: De tre kommunikations- procesmodeller med fokus på den spanske variant</i>	5
<i>Merete Birkelund & Henning Nølle: Sproglige tegn på fikionalitet</i>	25
<i>Kasper Boye & Peter Harder: Komplekse sætninger, tetske udtryk og grammatikalisering.....</i>	41
<i>Klaus Geyer: Om fonologiens plads i den almen-sammenlignende grammatik.....</i>	59
<i>Marie Herget Christensen: Eksperimentelt design og dets konsekvenser for fortolkningen af stimuli – substantiver i nøgenform og med udfyldt bestemmerplads</i>	77
<i>Lars Heltoft: Talesprogets grammatikaliserede enheder</i>	93
<i>Lisbeth Falster Jakobsen: Hvad stiller et virkelighedsorienteret sprog som kinesisk op med non-realis?</i>	113
<i>Bente Lihn Jensen: Hvilken supertype tilhører italiensk?</i>	129
<i>Lørn Korzen: Sprogtypologi og anaforer. Om anaforrelationer i endo- og exocentriske sprog</i>	149
<i>Kirsten Jeppesen Kragh & Erling Strudsholm: Perceptionsverbernes komplementeringsmønstre på fransk og italiensk</i>	167
<i>Jan Lindschouw: Testning af skriftlig sprogfærdighed i franskuddannelsen på KU – en reliabel og valid sprogprøve?.....</i>	181
<i>Henrik Høeg Müller: Nøgne objekter i dansk</i>	197
<i>Peter Juul Nielsen: Den danske imperativmorfologi som et andenordensnul</i>	215
<i>Marie-Louise Lind Sørensen & Kasper Boye: Vidensprædikatskomplementering.....</i>	233
<i>Lisbeth Deth Theilgaard: Sætningsadverbialer og dialogiske partiklers topologi og skopus.....</i>	255
<i>Sten Vikner: Den engelske verbalfrases omfang og struktur</i>	271

Sætningsadverbialer og dialogiske partiklers topologi og skopus¹

Liisa Deth Theilgaard

1. Indledning

Sætningsadverbialer udgør en delmængde af de frie adverbialer. De er ikke en del af det beskrivende indhold i sætningen, sådan som fx tids- og steds- eller mådesadverbialer er det, men udtrykker talerens subjektive kommentarer og siges traditionelt at gå på hele sætningens indhold (fx Diderichsen 1976:179). Typisk står de på sætningsadverbialpladsen i sætningens kernefelt. De er altså karakteriseret ved deres umarkerede topologiske plads på sætningsadverbialpladsen (herefter SA-pladsen) og ved deres sætningsskopus.

Med Hansen & Heltoft (2011; herefter GDS) er en gruppe af småord som *jo*, *nok* og *vel* blevet udskilt fra sætningsadverbialerne i kategorien dialogiske partikler, fordi de fungerer som dialogiske markører i interaktionen mellem en taler og en hører. I denne funktion signalerer de over for høreren, hvordan det sagte opfattes af taleren, og hvordan taleren ønsker, at høreren skal opfatte det i kommunikationssituationen (Andersen 1982, Davidsen-Nielsen 1996, Therkelsen 2001, Christensen 2007, Hansen & Heltoft 2011).

Både sætningsadverbialer og dialogiske partikler beskrives i GDS som adverbialer/partikler til sætningens finithed, dvs. at de forudsætter et verbal med en modus- eller tempusendelse (GDS: 1039-40). Topologisk er partiklerne karakteriseret ved udelukkende at kunne stå på pladsen lige før sætningsadverbialer og fokuspartikler (herefter kaldet DP-pladsen) (1). Herved afviger de fra en række sætningsadverbialer, der også kan stå i fundamentfeltet (2) eller udgøre en selvstændig ytring, typisk som svar (3). Derudover kan både sætningsadverbialer og dialogiske partikler især i talesproget optræde interjektionalt i parentetisk højreposition uden for sætningen, med skopus over den foregående ytring (4). Denne position kommer jeg ikke yderligere ind på i denne sammenhæng.

¹ Denne artikel er udarbejdet med støtte fra Niels Bohr Fondet ved Mag.art. Marcus Lorenzens Legat.

- (1) dansk har jo heldigvis også partikler
- (2) *jo/heldigvis har dansk også partikler
- (3) har dansk også partikler?
*jo/heldigvis
- (4) dansk har også partikler, jo/heldigvis

Sandhedsværdien i en ytring ændres ikke af et sætningsadverbial eller en partikel, så de bidrager ikke til det deskriptive, propositionelle indhold. Derfor kan de hverken fokuseres af en nægtelse eller i en sætningskløvning, og de siges derfor at have semantisk skopus over hele sætningens propositionelle indhold:

- (5) det er (ikke) *jo/*heldigvis/kun i talesproget, at dansk har partikler

Spørgsmålet er imidlertid, om de altid har skopus over hele sætningens propositionelle indhold, herunder om sætningsadverbialerne altid er bundet til SA-pladsen (eller fundamentfeltet) og partiklerne til DP-pladsen. Det er emnet for denne artikel.

2. Adverbialer i infinitte konstruktioner

Hvis sætningsadverbialer og dialogiske partikler forudsætter tempus/modus, følger det, at de ikke kan optræde i infinitte konstruktioner. Sådan beskrives det også i GDS: "Sætningsadverbialer [inkl. dialogiske partikler] kan ikke styres af en infinit prædikation og kan heller ikke have en sådan i sit synsfelt" (GDS: 1040) i modsætning til de øvrige frie adverbialer.

GDS illustrerer infinit styring med *at*-infinitivkonstruktioner som **at have desværre overtrådt en elementær regel* og **at være jo Danmarks bedste fodboldspiller*, hvor sætningsadverbialet/partiklen er placeret lige efter *at*-infinitiven. Dette er dog ikke noget godt kriterium for at skelne mellem sætningsadverbialer og partikler på den ene side og tids-, steds- og omstændighedsadverbialer på den anden, idet de heller ikke kan stå på denne plads: **at være i dag Danmarks bedste fodboldspiller* eller **at have pga. travlhed overtrådt en elementær regel*. Frie tids-, steds- og omstændighedsadverbialer skal stå sidst i lokaliseringfeltet for at være styret: *at være Danmarks bedste fodboldspiller i dag*.

At-infinitivkonstruktioner har ifølge GDS tre adverbialpladser, som svarer til adverbialpladserne i ledsætningsskemaet, nemlig 1) foran *at*-infinitiven (GDS: 1428), 2) mellem det direkte objekt (DO) og prædikativpladsen (P) og 3) efter sætningskernen, dvs. efter de middelbare led (MV) (GDS: 1609-1610):

...	A ¹	at	V	DO	A ²	P	MV	A ³
<i>Det gælder om</i>	<i>virkelig</i>	<i>at</i>	<i>sætte</i>	<i>sig</i>	<i>grundigt</i>	<i>ind</i>	<i>i tingene</i>	<i>inden man starter</i>

Den første adverbialplads (A¹) er derfor en plads til ikonisk placering af forskellige typer adverbialer, herunder også til sætningsadverbialer og partikler, jf. citatet nedenfor; den anden (A²) til verbaladverbialer (måde og omfang) og frie prædikativer og den tredje (A³) til frie adverbialer.

Derudover nævnes det i en note, at "[d]er kan findes eksempler på at infinitivs-*at*'et står foran SA-pladsen, formentlig efter svensk eller engelsk mønster", og at det også findes i danske dialekter (GDS: 1426). I svensk og engelsk kan adverbialer stå mellem infinitivmærket og infinitiven: *det är svårt att faktiskt göra det*, *it is hard to actually do it*, selvom konstruktionen 'split infinitive' i engelsk er blevet anset for ukorrekt i generationer (Quirk et al. 1985: 496-498). Adverbialpladsen mellem *at* og infinitiven i dansk beskrives altså ikke som plads i skemaet. At den ovenikøbet kaldes en sætningsadverbialplads, er i modstrid med, at GDS andetsteds skriver, at infinitivkonstruktioner ikke har nogen partikel- eller sætningsadverbialplads (GDS: 1752). Eksemplerne, der gives, er da også tids-, steds- og omstændighedsadverbialer (*fortsat, ved forskellig lejlighed*) og en fokusoperator (*i hvert fald* 'i det mindste'), og de kan netop stå foran en infinitivkonstruktion, så det er måske det, der menes.

Selvom det er langt hyppigere med adverbialet foran *at*, er der talrige eksempler på placering efter *at*, ikke bare når der er tale om frie adverbialer (6) - (9), fokusoperatorer (10) og nægtelser (11), men også når der er tale om sætningsadverbialer (12) - (13) og dialogiske partikler (14):

- (6) Dansk politik ser ud til at virkelig skrabe bunden for tiden (læserkommentar Information 21.08.2009)
- (7) Derfor er skolens ansvar ikke at for enhver pris lære eleven at læse halvdårligt (konferencebidrag www.laese paed.dk 28.11.2008)

- (8) Hvorfor foreslår advokaten ikke at straks indbringe sagen for EF-domstolen? (netforum www.borgerdebat.dk 18.02.2011)
- (9) Mit job er at hele tiden vise nye ting, så der er stor udskiftning i min garderobe. (www.aok.dk 09.12.2013)
- (10) Romantik er at kun være to. (Ekstra Bladet 07.05.2011)
- (11) Kunsten er at ikke dømme det, der bliver sagt. (Ekstra Bladet 04.09.2010)
- (12) Pigerne, der i dette halvår spiller i Sanderum, drager en tur til Midtjylland for at forhåbentlig snuppe sæsonens første point. (www.fc odense.dk 31.08.2014)
- (13) Venter på at muligvis skulle flytte i en 31 kvm. 2 værelses lejlighed i Herning på banegården sammen med kæresten. (www.boliggalleri.dk 05.06.2009)
- (14) det kan bringe benzinbilen til at nok være ligeså miljøvenlig – eller mere miljøvenlig – end en ellert. (nyhedskommentar www.ing.dk 25.09.2002)

Sædvanligvis er der kun et enkelt, kort adverbial, men der kan være flere:

- (15) Mit råd er, at måske ikke kun se efter dyre ting, som du allerede “er træt af” efter 2-3 måneder. (netforum www.amino.dk 02.03.2011)

og der er også eksempler med adverbial både foran og efter *at*, hvilket kunne pege på, at der både er en plads før og efter *at*:

- (16) Desuden kan det være en god ide at dyrke andre sportsgrene på lavt blus for ikke at yderligere overbelaste dit løberknæ. (netforum www.iform.dk 04.12.2009)
- (17) Det er vigtigt ALTID at nøje følge vejledningen for det gulv, du vil lægge (www.bolius.dk 23.10.2013)

I de fleste tilfælde er der ikke nogen betydningsforskel på placeringen før eller efter *at*, men i (10) betyder *kun* ‘ikke flere end’, mens det i *romantik er kun at være*

to er tvetydigt, idet det også kan betyde ‘ikke andet end’, hvis det tolkes som fokusoperator på sætningsadverbialpladsen i helsætningen. Det tilsvarende gør sig gældende i (7), (8), (9) og (15). Så ved at placere adverbialet efter *at* gøres det entydigt, at adverbialet hører til i infinitivkonstruktionen. Jeg betragter det derfor som en (sjældnere udnyttet) adverbialplads helt på linje med de adverbialer, der kan stå umiddelbart foran infinitivkonstruktionen, som vi skal se på om et øjeblik. Her beskrives også adverbialernes indbyrdes rækkefølge, så derfor kalder jeg foreløbig blot pladsen for A¹:

...	at	A ¹	V	DO	A ²	P	MV	A ³
<i>Det gælder om</i>	<i>at</i>	<i>virkelig</i>	<i>sætte</i>	<i>sig</i>	<i>grundigt</i>	<i>ind</i>	<i>i tingene</i>	<i>inden man starter</i>

I øvrigt forekommer det lidt underligt at mene, at eksemplerne skulle være dannet efter udenlandsk forbillede, når pladsen mellem *at* og infinitiven både er belagt generelt i danske dialekter (ØMO 1: 200-201, bet. 9; DialT 1: 69, l. 14), i ældre dansk (Falk & Torp: 300; ODS 1: sp. 932, bet. 11) og i nabo-sprogene norsk og svensk (NRG: 996-997, SAG 3: 563).

Placering af adverbialer foran infinitivs-*at* er derimod beskrevet (GDS: 1752-1753). Her er der tale om, at adverbialet har skopus over infinitivkonstruktionen. Som i finite sætninger kan frie adverbialer af informationsstrukturelle grunde placeres lige før eller efter nægtelsen, hvorved de får status som henholdsvis sekundært tema og fokusled. Først er der plads til et sekundært adverbialtema i form af et eller flere frie tids-, steds- eller omstændighedsadverbialer (FA), dernæst en fokusoperator/nægtelse (FO/NEG) og endelig et eller flere adverbialle fokusled, som kan være et frit tids-, steds- eller omstændighedsadverbial (FA) eller et mådes- eller omfangsadverbial (MA), i nævnte rækkefølge, hvis begge typer optræder:

	Tema		Fokus		
...	FA	FO/NEG	FA	MA	INF ...
<i>efter</i>	<i>i dag</i>	<i>også</i>	<i>trods advarsel</i>	<i>groft</i>	<i>at have overtrådt reglerne blev han fyret</i>

Eftersom infinitivkonstruktioner ifølge GDS ikke har nogen partikel- eller sætningsadverbialplads (GDS: 1752), beskrives deres placering i konstruktionen ikke, selvom det andetsteds nævnes, at epistemiske og vurderende sætningsadverbialer kan optræde foran infinitiven i “citeret anvendelse”, eksemplificeret med *han kom i den situation, muligvis at måtte træde tilbage* (GDS: 1040). Men som

eksemplerne (18) - (19) viser, er der ikke kun tale om citeret anvendelse, men også om talerens vurdering:

- (18) I går aftes blev den danske landholdsbach Patrick Mtiliga smidt af landsholdet for angiveligt ikke at gide sidde på bænken. (www.bold.dk 17.10.2012)
- (19) Nu ser vi en statsminister, der i høj grad er tynget af mavesurhed, bitterhed og frustration over måske i virkeligheden ikke at være en rigtig statsminister, men bare være leder af en provisorieregering indsat af fru Pia Kjærsgaard og Dansk Folkeparti. (Folketinget 08.10.2009)

Der er heller ingen grund til at begrænse muligheden til epistemiske og vurderende sætningsadverbialer, da alle former for sætningsadverbialer kan optræde her, i (20) et kommunikativt og i (21) et repræsentativt:

- (20) Vi er stolte over oven i købet at blive belønnet med en af verdens mest eftertragtede designpriser. (www.bygtek.dk 26.03.2014)
- (21) Hvad er det, der får fædre til rent ud sagt at skide deres børn et langt stykke? (www.love.dk 03.07.2008)

Der er altså ikke nogen tvivl om, at sætningsadverbialer kan have skopus over en infinitivkonstruktion. Af eksemplerne (15), (18) og (19) kan vi også konkludere, at sætningsadverbialer står foran fokusoperatoren/nægtelsen.

Når det gælder dialogiske partikler derimod, afviser GDS med eksemplet **jo at være Danmarks bedste fodboldspiller* (GDS: 1040), at de kan have en infinit prædikation i deres skopus, men som de følgende eksempler viser, kan også dialogiske partikler optræde i positionen foran en infinitivkonstruktion, fx styret af en præposition i funktion som frit adverbial:

- (22) Planen var at jeg skulle starte på fuld HF til august 2010 [for derefter nok at tage uddannelsen til bioanalytiker] (netforum www.ungmor.dk 01.06.2010)
- (23) Hun er nu hjemme igen – stoppet med at ryge [efter vist at have røget ca altid] (blog www.cirkusprinsesse.dk 16.03.2007)

- (24) Jeg er altså heller ikke medlem af nogen kvindegruppe [udover jo at tilhøre denne formidable race] (netforum www.thailand-portalen.dk 14.07.2009)
- (25) [uden jo at være ekspert] synes jeg det ser sådan ud, for det er kun den boks og så self’li diverse ledninger ... (netforum www.dindebat.dk 01.05.2011)

som objekt:

- (26) Havde overvejet [nok at opgradere 5850 til 5870] (netforum www.hardwareonline.dk 17.01.2010)

som middelbart objekt:

- (27) Jeg regner med [nok at tage til vestkysten i næste uge cirka mandag til fredag] (netforum www.motion-online.dk 18.07.2007)
- (28) Jeg skammer mig over [sgu at bo i et land, hvor så stor en del af befolkningen kan bakke op om et parti, der så tydeligt lader hånt om de demokratiske spilleregler]. (læserkommentar blogs.bt.dk 29.02.2012)
- (29) Især DF lever på [jo at virke resolute].² (læserkommentar Ekstra Bladet 31.08.2010)

og som prædikat:

- (30) Ja, det bedste ville være [nok at se den inden], men jeg vil ha’ den NU (netforum www.dindebat.dk 02.08.2007)

Der er altså ikke nogen tvivl om, at også dialogiske partikler kan have en infinit konstruktion i sit skopus.

Tilbage står at afgøre, om dialogiske partikler og sætningsadverbialer står

² I eksemplerne (28) og (29) kan man muligvis også tolke partiklernes skopus, sådan at *sgu* og *jo* peger bagud:

(28)* [Jeg skammer mig over sgu] [at bo i et land, hvor ...]

(29)* [Især DF lever på jo] [at virke resolute].

før eller efter adverbialtemaet. Der er yderst få belæg med flere adverbialer, se dog (19), hvor sætningsadverbialet står foran adverbialtemaet, og (22), hvor partiklen/sætningsadverbialet står efter adverbialtemaet. Vi har altså eksempler på begge placeringer:

	Tema 1			Tema 2		Fokus		
...	FA	DP	SA	FA	FO/NEG	FA	MA	INF ...
... for			måske	i virkeligheden	ikke			at være en rigtig statsminister
... for	derefter	nok						at tage uddannelsen til bioanalytiker

Inddrager vi de finitte konstruktioner, siger GDS, at partikler og sætningsadverbialer står før adverbialtemaet: *man har jo hidtil ikke satset på økologisk landbrug* (GDS: 1748-1749). Jørgensen (2014) derimod mener ud fra eksemplet *[o]g der bliver af den grund jo i disse år uddelt både lussinger og mavepumper til klubberne*, at der er en plads til frie adverbialer både før og efter partikler og sætningsadverbialer (Jørgensen 2014: 108, 111). Han kalder ganske vist disse pladser for fokuspladser og pladsen efter nægtelsen for temapladsen, men han argumenterer ikke for denne ombytning i forhold til GDS, jf. hans skema (Jørgensen 2014: 102), så måske er der her tale om en svips? Spørgsmålet er også, om det andet adverbial (*i disse år*) står på temaplads 2 eller på fokuspladsen, da der ikke er nogen fokuspartikel eller nægtelse i eksemplet. Men man ville kunne sige: *og der bliver af den grund jo i disse år også uddelt lussinger og mavepumper til klubberne*.

Under alle omstændigheder kan der stå et adverbial foran partikler og sætningsadverbialer, og da er det sædvanligvis et deiktisk eller anaforsk adverbial som *her*, *der*, *derefter*, *så*, *på den baggrund*, *derfor*, *dermed* osv., der derved skaber en tættere tekstlig sammenhæng til det foregående. Men den mest almindelige rækkefølge er at have partikler og sætningsadverbialer før adverbialtemaet som i dette konstruerede maksimaludfyldningseksempel: *efter jo desværre i dag også trods advarsel groft at have overtrådt reglerne blev han fyret*. Vi kan altså konkludere, at infinitivkonstruktioner har de samme adverbialpladser som finitte sætninger.

3. Prædikationer og propositioner

Infinitivkonstruktioner anses for (infinite) prædikationer i GDS. En prædikation beskriver en abstrakt situation eller begivenhed, som kan siges at forekomme,

dvs. uden at referere til noget konkret i verden. Heroverfor står propositioner, som har realitetsværdi og dermed refererer til en (reel/tænkt) situation eller begivenhed ude i verden, jf. fx Boye (2012 og 2013). Så når en taler ytrer en vurdering af sandsynligheden af, om en situation eller begivenhed er sand eller falsk, må det nødvendigvis ske på baggrund af en sammenstilling af den ytre repræsentation af verden og selve verden. På samme måde kan taleren kun udtrykke sin subjektive holdning til en situation eller begivenhed, som forudsættes som værende sand. Dermed forudsætter epistemiske og vurderende sætningsadverbialer realitetsværdi, dvs. at de tager propositioner i deres skopus. Men vi har lige set, at sætningsadverbialer og partikler kan have infinitivkonstruktioner i deres skopus. Så kan infinitivkonstruktioner have realitetsværdi uden finited?

Fælles for eksemplerne i det foregående afsnit er, at subjektet for det finitte verbum er det underforståede subjekt for den infinite konstruktion, så fx *efter vist at have røget ca. altid* betydningsmæssigt svarer til en finit ledsætning: *efter at hun vist har røget ca. altid*. Der er derfor ikke tale om en infinit prædikation uden realitetsværdi, men om en infinit proposition, der er hævdet sand, og som er indlejret i en overordnet proposition: *[hun er stoppet med at ryge [efter vist at have røget ca. altid]]*. Infinitivkonstruktioner kan altså afhængigt af konteksten udtrykke enten en prædikation eller en proposition, og denne forskel ses netop ved, at epistemiske og vurderende sætningsadverbialer og dialogiske partikler kan optræde, når infinitivkonstruktionen udtrykker en proposition: *det er svært for hende [at stoppe med at ryge [efter vist/desværre at have røget altid]]*, mens de derimod ikke kan optræde, når infinitivkonstruktionen udtrykker en prædikation: *det er svært [at stoppe med at ryge [efter *vist/*desværre at have røget altid]]*, fordi disse adverbialer netop forudsætter realitetsværdi. Heroverfor står de kommunikative og repræsentative sætningsadverbialer, der ikke forudsætter realitetsværdi, og som derfor også kan optræde i infinite prædikationer: *det er svært [at stoppe med at ryge [uden oven i købet/rent ud sagt at skulle ændre vaner]]*.

GDS har altså ret i, at realitetsfordrende sætningsadverbialer og dialogiske partikler ikke kan have en infinit prædikation i deres skopus, men overser, at *at*-infinitiv som udtryksstørrelse også kan indgå i infinite konstruktioner, der udtrykker en proposition. Endvidere stiller sætningsadverbialer forskellige skopuskrav alt efter type, så epistemiske og vurderende sætningsadverbialer forudsætter realitet og dermed tager propositioner i deres skopus, mens de kommunikative og repræsentative ikke gør og derfor både kan have infinite prædikationer og propositioner i deres skopus.

4. Adverbialer med skopus over andre ledtyper

Adverbialer kan have skopus over andre ledtyper i en sætning. Således kan fokuspartikler fungere som rammeled foran snart sagt enhver ledtype og derved udpege dette led som specifikt fokus. Det gælder nominaler såvel som præpositionssyntagmer, adverbier og ledsætninger:

- (31) [Kun de to bedste] går videre til 1/8-finalerne. (Fyens Stiftstidende 11.06.2014)
- (32) Frafaldet på ungdomsuddannelserne er vokset [også i den her regeringsperiode] (Folketinget 06.11.2008)
- (33) [Netop da] faldt billedet ned og splintredes i tusinde stykker. (Weekendavisen 24.09.2010)
- (34) Vi kunne gøre det meget bedre, [især når vi kigger på Sverige]. (Folketinget 02.04.2009)

Sætningsadverbialer, (35) - (38), og dialogiske partikler, (39) - (42), opfører sig på præcis samme måde:

- (35) Godt to timer senere var den gal igen, da [formodentlig den samme gerningsmand] satte ild til en papircontainer ligeledes på I.A. Larsensvej. (Fyens Stiftstidende 19.12.2006)
- (36) [Faktisk indtil midten af tresserne] var der meget fattigt (Jyllands-Posten 20.05.2010)
- (37) Men [heldigvis dengang] var det mest et slag på tuden og ikke som idag, hvor andre og grovere metoder tages i brug. (www.karatenews.dk 28.03.2013)
- (38) Jeg føler mig rigtigt godt hjemme, [selvfølgelig fordi jeg er født og opvokset her]. (Berlingske 30.11.2012)
- (39) I 2005 har Jenkins været [vel nok en af tourens helt store overraskelser]. (www.betxpert.com 09.06.2005)

- (40) [Vel i respekt for retsbevidstheden og skatteydernes tegnebog] har kommunen derfor sendt en regning til de unge mennesker. (Jyllands-Posten Århus 24.04.2006)
- (41) Og [jo lige netop derfor] skulle det være den station. (www.godstoget.dk)
- (42) Det har de små virksomheder ikke fokus på, [nok fordi de hverken har folk eller budgetter til det] (Jyllands-Posten 21.06.2014)

Når sætningsadverbialer og dialogiske partikler står som rammeled foran et sætningsled, markeres skopus specifikt på dette led. Så i (39) er der ingen tvivl om, at Jenkins har været en overraskelse, men der tages forbehold for, at det kan vurderes som en af de helt store overraskelser. Hvis partiklerne havde stået umarkeret på DP-pladsen, ville forbeholdet være tvetydigt: *I 2005 har Jenkins vel nok været en af tourens helt store overraskelser.*

Endelig kan fokuspartikler, sætningsadverbialer og dialogiske partikler have skopus over attributive led i beskrivelser. Også her har dialogiske partikler en umarkeret plads foran sætningsadverbialet:

	DP	SA	MV	FA	gradsadverbial	adjektivkerne	
en	jo	desværre	for alle	allerede	ganske	uudholdelig	situation

- (43) Hun har skrevet [den [nok bedste] digtsamling] i nyere dansk litteratur (Information 22.03.2008)
- (44) ... siger handelseksperten Christian Friis Bach, der er international chef i Folkekirkens Nødhjælp og nævner [EUs [vel nok måske allerstørste] planøkonomiske monster], sukkerordningerne, som eksempel. (Berlingske Tidende 01.08.2006)
- (45) Listen inkluderer [en [vel faktisk komplet] liste over mine bedste / værste yndlingsversioner] (Weekendavisen 28.11.2008)
- (46) Jeg skal takke for [en [jo på mange måder positiv] modtagelse af Enhedslistens forslag] (Folketinget 21.04.2009)

- (47) Der er jo masser af ting, man kunne sætte i værk nu, og som man så kunne sige måske faktisk kunne medvirke til at vende [den jo i virkeligheden lidt kedelige] udvikling, som der har været i Danmark i de senere år]. (Folketinget 26.11.2008)

I eksemplerne udtrykker superlativ en subjektiv vurdering af graden, mængden eller hyppigheden af den egenskab eller kvalitet, som adjektivet tilskrives referenten i nominalet, og vurderingen hævdes som sand af taleren. Derfor kan taleren tage forbehold eller forudsætte, at høreren er enig i vurderingen. Det samme gælder vurderende gradsadjektiver som *positiv*, hvor der tages et lille forbehold (*på mange måder*), eller *komplet*, der nedtones fra sit absolutte yderpunkt (*vel faktisk*). Der ligger så at sige en underforstået proposition bag adjektivhypotagmet ligesom i en ikke-restriktiv relativsætning: *jeg skal takke for modtagelsen af Enhedslistens forslag, som jo på mange måder var positiv*. Ved at sætte et adjektiv i en partikels/sætningsadverbials skopus kan taleren fremtvinge en propositionslæsning af adjektivet, også når der er tale om et adjektiv, der ikke gradueres eksplicit, som i:

- (48) Rusland har verdens rigeste fodboldfan – og svenskerne har de pæneste i EM-slutrunden. Det sidste er [en jo subjektiv] vurdering], som den tyske avis Bild kom med inden kampen på Tivoli-Neu stadion i aften. (Politiken 19.06.2008)

Og ganske som en fokuspartikel kan indsnævre sit skopus til enkeltled, kan også sætningsadverbialer og dialogiske partikler “flytte til højre”, så de dele af beskriveligheden, der står til venstre for partiklen/sætningsadverbialet, kommer uden for deres skopus:

en	<u>jo</u>	desværre	for alle	allerede	ganske	uudholdelig	situation
en	desværre	<u>jo</u>	for alle	allerede	ganske	uudholdelig	situation
en	desværre	for alle	<u>jo</u>	allerede	ganske	uudholdelig	situation
en	desværre	for alle	allerede	<u>jo</u>	ganske	uudholdelig	situation

Derved kan der opstå brud på den normale rækkefølge.

5. Konklusion

Vi kan altså konkludere, at dialogiske partikler og sætningsadverbialer ikke er topologisk bundet til DP/SA-pladsen i finitte sætninger, selvom de alt-overvejende står kanonisk placeret her. Som vi har set, er der også pladser til dem i infinitivkonstruktioner og i nominaler – med samme opbygning som i sætninger:

		Tema		Tema		Fokus		
	...	FA	DP SA	FA	NEG	FA	MA	...
finit sætning	<i>jeg kan</i>	<i>dermed</i>	<i>jo</i> <i>desværre</i>	<i>pga. min tavshedspligt</i>	<i>ikke</i>	<i>på dette pressemøde</i>	<i>offentligt</i>	<i>stå og udtale mig om sagen</i>
infinitiv-konstruktion	<i>jeg regner med</i>	<i>dermed</i>	<i>jo</i> <i>desværre</i>	<i>pga. min tavshedspligt</i>	<i>ikke</i>	<i>på dette pressemøde</i>	<i>offentligt</i>	<i>at kunne udtale mig om sagen</i>
nominal	<i>en</i>	<i>dermed</i>	<i>jo</i> <i>desværre</i>	<i>pga. min tavshedspligt</i>	<i>ikke</i>	<i>på dette pressemøde</i>	<i>offentligt</i>	<i>tilgængelig udtalelse</i>

Temapladserne og fokuspladsen til adverbialer er informationsstrukturelt betingede pladser og derfor ikke en del af standardskemaet.

Derudover kan dialogiske partikler og sætningsadverbialer som frie operatører stå som rammeled foran andre ledtyper og derved indsnævre deres skopus til et specifikt led, også når der ikke er tale om en finit sætning. Dermed har de ikke altid semantisk skopus over hele sætningens propositionelle indhold, og de kan derfor ikke siges at være styret af det finitte verbs tempus og modus.

Derved opfører de sig fuldstændig som fokuspartikler. Når de står kanonisk placeret på DP/SA-pladsen, har de ligesom fokuspartikler et underspecificeret skopus i ytringen, hvilket vil sige, at det i hvert enkelt tilfælde er konteksten, der afgør det faktiske skopus. DP/SA-pladsen koder altså dette skopuspotentiale. Det indebærer altså, at skopusområdet ikke altid udgør hele sætningens propositionelle indhold.

Når de står som rammeled foran en infinitivkonstruktion, forudsætter dialogiske partikler og epistemiske og vurderende sætningsadverbialer, at infinitivkonstruktionen har realitetsværdi, mens de kommunikative og repræsentative sætningsadverbialer ikke stiller dette krav. Dermed styres de ikke af finited, men af realitetsværdi. De tager altså propositioner i deres skopus, og det

forudsætter ikke nødvendigvis finithed. De opererer på et talersynspunkt i interaktionen, som har realitetsværdi, hvad enten det er hele det propositionelle indhold i sætningen eller et led, som udtrykker en subjektiv vurdering af fx grad, kvantitet eller egenskab. Det er altså afgørende at sondre mellem prædikation og proposition som indholdsstørrelser, fordi der ikke er et én-til-én forhold mellem infinithed og prædikation og finithed og proposition.

Henvisninger

- Andersen, T. (1982). Modalpartikler og deres funktion i dansk, *Danske Studier* 1982, København: Universitets-Jubilæets danske Samfund, 86-95.
- Boye, K. (2012). *Epistemic Meaning. A Crosslinguistic and Functional-Cognitive Study*. Berlin: De Gruyter Mouton.
- Boye, K. (2013). Sagforhold, propositioner og den danske indikativ, *Ny forskning i grammatik* 20, Odense: Institut for Sprog og Kommunikation, Syddansk universitet, 31-52.
- Christensen, T.K. (2007). *Hyperparadigmer. En undersøgelse af paradigmatiske samspil i danske modusystemer*. Roskilde: Roskilde Universitet.
- Davidsen-Nielsen, N. (1996). Discourse particles in Danish, i E. Engberg-Pedersen et al. (red.) *Content, Expression and Structure. Studies in Danish Functional Grammar*, Amsterdam: Benjamins, 283-314.
- DialT 1 = Institut for Dansk Dialektforskning (1967). *Danske Dialekttekster 1. Jyske tekster*. København: Akademisk Forlag.
- Diderichsen, P. (1976). *Elementær dansk grammatik*, 3. udgave. København: Gyldendal.
- Falk, H. & A. Torp (1900). *Dansk-norskens syntax i historisk fremstilling*. Kristiania: H. Aschehoug og co.
- Hansen, E. & L. Heltoft (2011). *Grammatik over det danske Sprog*. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.
- Jørgensen, H. (2014). Adverbiernes rækkefølge i henhold til Mikkelsen, i O. Togeby, S. Vikner & H. Jørgensen (red.) *Problemer og perspektiver i dansk syntaks – med Kristian Mikkelsen som anledning*, Odense: Universitets-Jubilæets danske Samfund, 90-115.
- NRG = Faarlund, J.T., S. Lie & K.I. Vannebo (1997). *Norsk Referansegrammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- ODS 1 = Det Danske Sprog- og Litteraturselskab (1919). *Ordbog over det danske Sprog* 1. København: Gyldendalske Boghandel.

- Quirk, R. et al. (1985). *A Comprehensive Grammar of the English Language*. London: Longman.
- SAG 3 = Teleman, U. et al. (1999). *Svenska Akademiens Grammatik* 3. Stockholm: Svenska Akademien.
- Therkelsen, R. (2001). The Danish discourse particles *jo*, *da* and *vel*, i A. Holmer, J.-O. Svantesson & Å. Viberg (red.) *Proceedings of the 18th Scandinavian Conference in Linguistics* 2, Lund: Lunds Universitet, 255-270.
- ØMO 1 = Institut for Dansk Dialektforskning (red.) (1992). *Ømålsordbogen. En sproglig-saglig ordbog over dialekterne på Sjælland, Lolland-Falster, Fyn og omliggende øer* 1. København: Universitets-Jubilæets danske Samfund.